

PRIDOBITEV PREKMURJA

* edino ozemlje, ki je bilo poseljeno s Slovenci in ga je Kraljevina SHS dobila iz trianonske pogodbe, je bilo Prekmurje.

Priprava na preizkus znanja

1. Koraki na 1. sv. vojno so nastanek antantnih (Fra., VB, Rus., kasneje Ita., Srb., ZDA, Kan., Jap.) in centralnih (Nem., A-O, Tur., Bol.) sil, tekmovanje med evropskimi narodi v industrijskem razvoju, kolonijah in oboroževanju, vzpon Nemčije, ki je postala vojaška in industrijska velika ter nacionalna nasprotja, ki so nastala zaradi političnih nasprotij, karala so se še posebej na Balkanu.

2. Povod na vojno je bil atentat na prestolonaslednika Franca Ferdinanda. Franc Ferdinand je 28. junija 1914 (Vidov dan) s soprogo obiskal Sarajevo. Med množico, ki je opazovala kraljevi sprevid je bil član ilegalne organizacije Mlada Bosna, Gavrilo Princip, ki je večkrat streljal ter Ferdinanda in njegovo ženo smrtno ranil.

3. Pozicijsko bojevanje: vojaki so bili vkopani v strelske jame, med jamki je bila bodoča reka, topovi so obstreljivali nasprotnikove položaje,

med jarkih obeh strani je bila nikogaršnja zemlja. Orožja: plin, perm, tanki, topovi, avtomatsko orožje, konjenica (manj pomembna), pehota, letala, cepelini, podmornice, torpeda, mine.

4. Glavne fronte: zahodna, vzhodna, balkonska, soška.

5. Razlogi za vstop ZDA aprila 1917 v vojno so gospodarski (antantnim silam so ponudile številna posojila), politični (Nemčija je ponudila naveznitvo Mehiki) in družbeni (nemško potapljanje ladij nevtralnih držav, še posebno potop Lusitanie).

6. Ženske so med vojno začele delati v tovarnah, pisarnah, trgovinah..., dobile so več svobode, zaslužile so denar, ki so ga lahko pravo uporabile samostojno so obiskovale kinematografe, trgovine, udeleževale izletov, hodile v gostilno, kadile.

7. Viroki za nezadovoljstvo v Rusiji so bili slab položaj in pomanjkanje pri nižjih družbenih slojih (kmetov, delavcev, buržoazije), ruski porazi in velike izgube na fronti, nezadovoljstvo in oblastjo cara Nikolaja II., šibka opozicija proti vladarju.

8. Nasprotniki režima	nahtove
KADETI	parlamentarna monarhija
MANJŠEVICI	izboljšanje položaja delavcev
BOLJŠEVICI	izboljšanje položaja delavcev
SOCIALNI REVOLUCIONARJI	izboljšanje položaja malih kmetov

9. Februarska revolucija 1917: odstopi car, ustanovlja
nje sovjetov pod vodstvom boljševikov.

Oktobarska revolucija 1917: boljševiki prevzamejo
oblast, iz revolucije postane Rusija prva socialistična
država na svetu, iz katerem so imeli oblast
delavci in kmetje in v kateri ni bilo privatne
lastnine, Lenin: "Oče revolucije", oblast prevzame
kvačarska vlada, ki jo vodi Lenin.

10. Dejavniki na poraz Nemčije: neuspeh Schlieffnovega
načrta, ki je vojno spremenil v vojno izčrpanja,
britanska pomorska blokada je pomanjkala
goriva in kemikalij za izdelavo eksploziva in plinov,
neuspešni nemški poskus podmornic, da bi prelomile
britansko blokada, uporaba tankov na strani
antantnih sil, vstop ZDA v vojno, neuspeh ob
zadnjem poskusu na prelitje fronte (spomladi 1918),
neradovoljstvo Nemcev zaradi pomanjkala, odstop
cesarja, poraz nemških kavernikov.

11. Slovencem A-O oblast ni prienala narodne
enakopravnosti, različni odnosi slovenskih

političnih strank ob atentatu, slovenski vojaki so se borili na vzhodni, balkanski in avstrijsko italijanski fronti, Ljubljana postane največja vojaška postojanka v kalednji fronte.

12. Londonski sporazum podpisše Italija z antantnimi silami leta 1915, ker so antante ponudile več ozemlja po vojni (ker ni bilo njihovo), kot pa centralne sile.

13. Soška fronta je potekala ob Soči, kjer je bila obramba glavnina italijanskih in avstrijskih enot, v jarkih je potekalo pozicijsko bojevanje, slovenske vasi ob fronti so spravnili in prebivalce preselili v kaledje, bilo je 12 soških lučk, potekali so po pobočjih visokih hribov.

14. Problemi A-O so bili nacionalni - neenakopravnost narodov, kahtere po preureditvi države. Potekali so ves čas, še posebej očitni so bili l. 1917 in 1918, resitev je bila razpad A-O.

15. Majniško deklaracijo je prebral dr. Anton Korosec v dunajskem parlamentu. Zahteva združitve južnih slovanov v A-O monarhiji v avtonomno enoto. Krško deklaracijo so julija 1917 podpisali srbska vlada in predstavniki slovenskih, hrvaških in srbskih politikov v tujini, ki so se združili v Jugoslovanski odbor. Zahtevali so skupno državo

Trinajstih Slovanov pod vodstvom srbske dinastije Karadorđević.

16. Država SHS (Slovinci, Hrvatov in Srbar) je nastala 29. oktobra 1918. Pomni: Slovenci so prvič po 1000 letih dobili lastno državo in samostojno odločali o svojem razvijanju. Problemi so bili neurejene meje, bila je mednarodno nepriznana, socialni problemi, Srbi so želeli živeti skupaj.

17. Kraljevina SHS je nastala 1. dec. 1918 zaradi problemov v državi SHS, nastane z združitvijo Države SHS in Kraljevine Srbije.

18. Materialne in človeške škode: milijoni rтов, invalidov, sirot, vdov, uničena polja, pomanjkanje moške delovne sile, vseh vrst blaga..., po vojni je španska gripa. Politicna in gospodarska kriza: odstavljani vladarji (nem. cesar, rus. car, A-O cesar), finančna krizanost držav (države so pred bankrotom, gospodarska kriza), pogoste menjave vlad.

19. Pariška mirovna konferenca (Versajška konferenca) je potekala od jan. do jun. 1919 v Versajški palači pri Parizu. Sodelovale so državne zmagovalke, glavne odločitve pa so bile v rokah ZDA, V.B., Fra., Ita., ker je bilo treba svet po vojni urediti, zmagovalke so nameravale v Evropi razisati nove meje,

ZDA so želele okrepiti proces demokratizacije v Evropi. Odločitve so bile politično-mirne pogodbe (z Nem., Avst., Madž., Bol., Tur.), društvo narodov (da bi preprečili nove vojne v svetih) geografsko-nastaneje nove države, ozemelske spremembe, ozemlje kragovalke se poveča, poražen pa zmanjša. Določila na Nemčijo so bila omejitve števila moči v vojski na 100.000 vojakov, ni smela imeti tankov, podmornic, placovati je morala odškodnino.

20. Novoti med obema vojnama so bile v prometu (cenovno dostopno vozilo: avtomobil, kračna pošta, mednarodna potovanja, prelet Atlantika v 33 urah Charles Lindbergh), fiziki in tehniki (spornarvanje atomskega jedra in njegove strukture, relativna teorija Alberta Einsteina), psihoanalizi (Sigmund Freud - težje se pokažejo v sanjah - tiste, ki se jih ne zavedamo), medicini (insulin, srčni kateter, krvne skupine, znanje o menstrualnem cikli), kemiji (nailon), filozofiji (eksistencializem - ne obstaja univerzalen smisel življenja, vsak človek da svojemu življenju smisel sam, Jean Paul Sartre, Karl Jaspers, Friedrich Nietzsche), slikarstvu (nove oblike v geometrijske like, povezave med resničnim svetom in sanjami - nadrealistični slikarji) glasbi (jazz), filmu (90% filmov - kabova, Charles Chaplin, prvotni film radio (prva radijska postaja v ZDA, novice, radij. igre, športni dogodki) moda (krajša krila, pičeske, kloluki,

ličila), izgubljena generacija (pisatelji, glasbeniki, slikarji, nenehna selitev iz enega mesta v drugega).

21. Svetovna gospodarska kriza je nastala zaradi zloma borze v ZDA oktobra 1929 v Wall Streetu v New Yorku. Krivci so bili nepravilna razdelitev gospodarstva, spekulacije na borzi, nekontrolirano kopravljanje delavcev, prevelika proizvodnja kmetijskih in industrijskih izdelkov (manjše povpraševanje, prenasitčen trg, odpuščanje delavcev, nezmožnost plačevanja posojil, propadanje bank, podjetij). Posledice so bile propadanje bank in podjetij, milijoni brezposelnih, v Evropi tudi politična nestabilnost. Rešitve v ZDA - program New Deal in reforme, ki so rešile krizo, v Evropi in svetu - koalicije, ki so izdelale svoje reforme, kriza demokracije.

22.	FAŠIZEM	KOMUNIZEM
DRŽAVA	Italija	Sovjetska zveza
SIMBOL	butarica s sekuro	srp in kladivo
L. IN KAKO	1922, pohod na Rim	1917, z revolucijo
IME STR.	Fasisti	Komunistična partija
VOJ. ENOTE	črnorajčniki	Rdeča armada
VODJA	Benito Mussolini - Duce	Jozif Stalin
CILJI	obnova veličine rimskega imperija	okrepiti gospodarstvo v SZ
ODNOS DO NASPROTNIKA	preganjanje	preganjanje
ZUNANJA POLITIKA	razredba Albanije, Etiopije, Kafa, Rebe	širjenje komunizma

23. Stalin je nasprotnike režima in njihove družine poslal v Sibirijo na prisilno delo, ko so delo opravili, jih je tam naselil, pomagal si je tudi s tajno policijo, prisluškovanjem, prebiranjem pisem - CENZURA.

Mussolini je nadziral podmladek s policijo, zapiral politične nasprotnike, odpravil vse stranke razen fašistične, prepovedal delavske stranke.

24. Državljanška vojna v Španiji (1936-1939) je potekala med generalom Francam (fašizem) in republikanci (demokratsko izvoljeni). Zmaga general Franco, ki uvede diktaturo.

25. Nemci so po vojni morali štiri leta pozneje podpisati kapitulacijo, sprejeti ponižujoče pogoje versajske mirovne pogodbe. Nemčija je bila na robu bankrota, močno se je spremenila nemška družba (povečala razlike med revnimi in bogatimi), zaradi slabega družbenega položaja in brezposelnosti so se vrtili nemci in poskusi delavcev, da bi uvedli revolucijo.

26. Nazizem je nemška oblika fašizma, simbol - svastika ali bljukasti križ 卐 , vojaške enote - rjavosrajčniki, nasprotniki je obracunal nasilno s pomočjo gestapo tajne policije in enote SS - varnostne enote obracunal je tudi v svoji stranki (v "moči dolgih

nožev") in vojski. Zmanjšati je želel brezposelnost in oživiti vojno industrijo. Hitlerjeva mladina so združene mladinske fantovske organizacije, od leta 1936 obvezno ka vse dečke, poučevali so jih o nacionalizmu in rasističnih idejah, jih pripravljali na vojaško službo v nacistični državi.

27. Državljska nepodušnost je ragovanje na nenasilnega načina bojevanja ka industrijsko neoduisnost, imenuje se tudi satjagraha, odbranjali so poslušnost nepravilnim zakonom, obiskovanje angleških šol, plačevanje davkov, kupovanje angleškega blaga, to je bil uspešen način bojevanja Indijcev brez orožja.

28. Japonska je dokazala svojo moč ka napadom Mandčurije l. 1931, ki je bila del Kitajske, ka voditelja so postavili nekdanjega kitajskega cesarja Pu Jija. Leta 1937 je napadla še Kitajsko, kjer je takrat potekala državljanska vojna.

29. Dejstva, ki so pripomogla k 2. sv. vojni so: Pariska mirovna konferenca (določila mirovne pogodbe so zelo prizadela Nemce), napake Društva narodov (DN ni imelo svoje vojske, ni ukrepalo odločno proti agresiji fasističnih držav), gospodarska kriza (ki je povzročila politično nestabilnost in vzpon diktatorjev, brezposelni delavci so verjeli fasističnim

obljubam), politične ambicije voditeljev (Hitler je Nemcem obljubil redovitev nemškega ozemlja, to je zahtevalo vojaški poseg), popustljivost evropskih demokracij (ker so jih zapostavljali lastni problemi, mnogi politiki niso bili pozorni na naraščajočo moč fašizma, dopustili so, da je Hitler zasedel Avstrijo in Češkoslovaško.

U/30

30. Društvo narodov se je ukvarjalo s problemi določanja meja, poskrbelo je za begunce in varščito pravic manjšin, državam je pomagalo v finančnih krizah, reševalo socialne probleme ter se potegovalo za boljše delovne razmere delavcev. DN ni bilo uspešno, ker ni imelo svojih vojaških enot, ki bi lahko poselevala na konfliktnih območjih, med članicami ni bilo pomembnih držav, bilo je odvisno od interesov VB in Fra., v krizah se je odrezalo počasi in neodločno, ker je ukrepanje potrebovalo soglasje vseh članic, poglaviti ukrepi DN so bile gospodarske sankcije, ki so se izkazale za neradost poleg tega pa so jih same članice društva pogosto kršile.

31. Ob Rim - Berlin - Tokio je sporazum o delovanju med Nemčijo, Italijo in Japonsko, temelji na skupni politiki proti komunizmu in trgovskih interesih.

32. Evropski politiki so popustili Hitlerju, ker so brez podpore ZDA počutili presiliki, so bili tudi sami prepričani, da so bila določila versajške pogodbe krivična, so se bali nove vojne in njenih posledic, evropske države se niso bile pripravljene na vojaški spopad, saj so sele rabele okrevati po veliki gospodarski krizi, stajali so se s Hitlerjevimi bojem proti komunizmu.

33. Münchenski sporazum sta ga podpisala Hitler in Chamberlain. Evropa je prienala nemško naselbo Sudetov, Hitler je zagotovil, da nima več ozemeljskih zahtev.

34. Sporazum Hitler-Stalin (Sporazum o nenapadanjih) je določal, da Nemčija ne bo napadla Sovjetske zveze, da Sovjetska zveza ne bo posegala, če bo Nemčija napadla Poljsko, sporazum je imel tudi tajno določilo, s katerim sta se Hitler in Stalin dogovorila o razdelitvi Poljske. Stalin ga je podpisal, ker mu ni uspelo doseči trdnega sporazuma s Fra. in VB, želel se je izogniti vpletenosti v vojno, dokler ne bi bila sovjetska vojska dovolj močna za spopad. Hitler ga je podpisal, ker je bil to njegov zadnji korak v vojno; že dlje časa je načrtoval napad na Poljsko, ko pa je dobil Stalinovo zagotovilo, da ga Sovjetska zveza pri tem ne bo ovirala,

je Poljsko septembra 1939 napadel.

35. Vprašanja glede mej so določali na mirovniških konferencah.

36. Na določitev severne meje je vplivala vojaška akcija slovenskih prostovoljcev, ki jih je vodil general Rudolf Maister in koroški plebisit.

37. Koroški plebisit je bil uveden karadi narodno mešane Koroske 10. 10. 1920. Koroska je bila razdeljena na cono A in B. Najprej so plebisit uvedli v cono A, ~~ker~~ ker se je večina prebivalcev odločila za Avstrijo, prebivalci Libelčič uspejo iziniti izid referendumu, kraj so priključili Kraljevini SHS.

38. Na zahodu sta se Ita. in Kralj. SHS pogajali o poteku državne meje, ki se je končala z rúpalsko pogodbo l. 1920. Meja je potekala po: Peč - Jalovec - Triglav - Mošič - Koren - Blegoš - Črni vrh - Hotedršica - Planina - Tavorniki - Snežnik - Kastav - Matulji - Jadransko morje.

39. Prekmurje je edino ozemlje, ki smo ga pridobili s pomočjo trianonske pogodbe, ker je bilo poseljeno s Slovenci.

40. Značilnosti germanizacije, madžarizacije in italijanizacije so: slovensčina je bila v javnosti prepovedana, niso je smeli uporabljati v državnih ustanovah inolah, slovenska lastna imena, priimke ter krajevna imena so ponemčili, poitalijančili, pomadžarčili; tudi na magrolinikih, prepovedali so vsa slovenska kulturna in športna društva, časopise ter knjige, kupovali so slovensko posest, manjše pa naseljevali prelivalske italijanske, madžarske in nemške narodnosti; Slovence so pospešeno izseljevali in pospeševali tudi njihovo samoiseljavanje. Ukinjali so slovenske šole, ustanove.

POJMI:

antantne sile: Francija, VB., Rus., kasneje še Ital., Srb., ZDA, Kanada, Jap.

centralne sile: Nem., A-O, Tur., Bol.

Gavrilo Princip se je rodil l. 1894 v kraju Gornji Ahlaj pri Grahovem v Hercegovini, v Sarajevu je končal trgovsko šolo in šolanje nadaljeval v Beogradu. Ko je izvedel atentat, je bil star 20 let. Bil je član ilegalne organizacije Mlada Bosna. Zaradi atentata je bil obsojen na 20 let zapora, umrl je junija 1918 v trdnjarskem zaporu Terzin na Češkem.

Mlada Bosna je bila ^{slovska} ilegalna organizacija,

ki se je zavzemala za združitve vseh Slovenih Slovanov, bojevala se je proti avstrijski oblasti v Bosni in Hercegovini.

Totalna vojna se je imenovala druga sv. vojna

- Iperit je bojni plin, ki so ga prvič uporabili v 1. sv. vojni

Lenin je izhajal iz ugledne ruske družine, v času oktobrske revolucije je prevzel oblast, dobil je naziv „oče revolucije“.

Revolucija je korenita sprememba družbenih, ekonomskih ali političnih odnosov.

„Čudež pri Kobaridu“ se imenuje 12. soška luitka.

Deklaracijsko gibanje je široka akcija po vsem slovenskem ozemlju (deklaracija - izjava, razglas)

Versajska konferenca ali Pariška mirovna konferenca.

Črni petek je zlom borse na Wall Streetu v New Yorku.

Demokracija je vladanje ljudstva. Je oblika vladavine v kateri ljudje svobodno izražajo svoje misli in se svobodno odločajo.

Totalitarizem je oblika vladavine, v kateri
pešim ljudi preganja, če razmišljajo drugače,
kot režim dovoljuje, ter jim prepoveduje svobodno
kdozvevanje.

Stalin - zelereni clovek, vodja komunizma in
- Sovjetske zveze.

Mussolini (Benito Mussolini - Duce) je vodja fašizma,
Italija je rešil popeljati nazaj k veličini antienega
rimskega imperija.

Hitler se je rodil v Avstriji, rešil je liti slikar,
napisal je delo Mein Kampf - Moj boj, v katerem
so nacela nacionalsocializma, rasizma,
vojaške moči, življenjskega protora Nemcev,
en voditelj; sovražil je Jude, geslo: "En narod,
ena država, en voditelj", pred nemškim poracom
je naredil samomor. Voditelj nacizma.

NSDAP je nacionalistična delavska stranka, ki
jo je vodil Adolf Hitler.

Antisemitizem je sovražstvo do Judov.

Nacionalsocializem je nacelo, ki je zagovarjalo
kvestobo Nemčiji, rasno čistost ter državni nadzor
nad gospodarstvom.

Totalitarna država je država, ki prebivalcem ne dovoljuje drugačnega razmišljanja, kot je režim v tisti državi.

Kristalna noč je ^{hula} novembrska noč, ko so nacisti napadli Jude na domovih in cestah, razveljavili njihove trgovine, pokopališča in verska središča (sinagoge).

Mustafa Kemal Atatürk je odpravil turško cesarstvo in ustanovil turško republiko, bil je prvi turški predsednik, moderniziral je državo.

Mahatma Gandhi se je boril za pravice Indijcev, rekel je indijsko neodvisnost od angleške oblasti, uvedel je nenasični boj in državljansko neposlušnost. Mahatma pomeni veliko srece.

Sile osi ^{so} Italija, Nemčija in Japonska (Rim - Berlin - Tokio).

Politiko popuščanja so zastavljali francoski in britanski politiki, ki jih je predstavljal angleški ministrski predsednik Neville Chamberlain; Hitlerji niso ovrhali.

Sporazum o nenapadanju ali sporazum Hitler - Stalin

Rudolf Maister je vodil ^{vojasko} takajo slovenskih prostovoljce

na severni meji. Baveral se je tudi reč Maribor in Radgono in ju tudi osvojil.

Rapalska pogodba je pogodba, ki je določevala ^{raščno} ~~imajo~~ med Slovenijo in Italijo.

Raznarodovana politika je politika, ki je narodu (npr. Slovencem) ni priznala in jih je imela reč drug narod (npr. germanizacija, madžarizacija, italijanizacija)

TIGR je bila ilegalna organizacija, v katero so bili vključeni Trst, Bistra, Gorica, Reka; mladi so hoteli svetovno javnost opozoriti na položaj narodnih manjšin v Julijski krajini. Slovenci so vstopali v dejavnejši odpor. Tigrarci so požigali italijanske vrtce in šole, napadali fašiste, širili propagandno literaturo in izvajali oborožene akcije. Želeli so, da bi se Julijska krajina pridružila SHS.